

Jokainen suomalais-ugrilaista kieltä äidinkielenään puhuva suomenopiskelija joutuu pohtimaan myös omaa kieltään ja sen asemaa valtakielen rinnalla. Suuri osa suomea opiskelleista sanoo alkaneensa kiinnostua yhä enemmän oman äidinkiелensä ja kulttuurinsa historiasta, nykyvaiheista ja kehittämisestä. Monet heistä ovatkin mukana kielioppi- ja sanastonuudistusprojekteis-

sa tai osallistuvat muutoin kielen ja kulttuurin vaalimiseen. Olenkin vakuuttunut siitä, että suomen kielen opetuksella ja sitä kautta avautuvilla yhteyksillä on laajaa merkitystä Venäjän suomalais-ugrilaisten kansojen kielten ja kulttuurien kehittymiselle. ■

SARA HÄNNIKÄINEN

Sähköposti: *Sara@Megabaud.Fi*

SUOMALAISTEN SUHTAUTUMISESTA OPPIJAN SUOMEEN

OPPIJANKIELI

Suomenkielisen lehdistön mielipidesivuja lukeva törmää monesti kirjoituksiin, joissa ankarasti arvostellaan kielellisen kurin hölytymistä. Kielitoimistoa kehoitetaan tarkasti valvomaan, etteivät huonoina pidetyt käytänteet pääse leviämään ruodussa pysyttelevienkin joukkoon. Osa suomalaisista ei siis haluaisi tyytyä pelkästään suosituksia jakavaan kielenhuoltoon vaan kaipaa selkeää ja turvallista oikein-väärin -määräilyä.

Jos asennoituminen äidinkielenään suomea puhuvien kielenkäyttöön on näinkin suvaitsematonta, miten sitten suhtaudutaan kielenoppijoiden tuotoksiin? Millaisia tuntemuksia herättää varsin moninaisia kömmähdyksiä sisältävä oppijansuomi¹? Erilaisissa tutkimuksissa korostetaan sitä, että kieliopillisiin virheisiin suhtaudutaan yleensä ymmärtäväisesti, kun taas kohdekulttuurin tapojen noudattamattomuus ja lähtökult-

tuurin malleihin pitäytyminen olisi omiaan aiheuttamaan kielteisiä tyyppityksiä: oppijasta tulee moukka, outo, jopa pelottavakin. (Ks. esim. Thomas 1983: 96–97.)

Useissa tutkimuksissa, jotka selvittelevät syntyperäisten puhujien asennoitumista oppijankieleen, on arvioitu joko irrallisten lausumien tai pitempien katkelmien ymmärrettävyyttä tai tilanteittaista sopivuutta. Littlewood (1984: 87–88) on tiivistänyt tärkeimmiksi tutkimustuloksiksi seuraavat seikat: Vasta isohko joukko kielioppivirheitä haittaa ymmärrettävyyttä, mutta viestinnän onnistumista ei ratkaise yksinomaan virheen laatu vaan konteksti: auttaako se kuulijaa tulkitsemaan merkityksen. Sanastolliset virheet ovat ratkaisevampia kuin kieliopilliset virheet ja laajaulotteiset, lausekokonaisuuteen vaikuttavat virheet vakavampia kuin vaikkapa yksityisen sanan taivutuspäätteen unohtaminen. Tärkeintä on kuitenkin virheiden vaikuttavuus koko kom-

¹ Oppijankielestä on käytetty myös termiä *välikieli* (Selinker 1972), jolloin huomio on kiinnitetty siihen, ettei oppijan systeemi ole lähtö- eikä kohdekielen mukainen vaan sisältää elementtejä molemmista. Jos lähtö- ja kohdekieli ovat jatkumon ääripäitä, nimitys *välikieli* tuntuu mielekkäältä. Sen sijaan *oppijankieli* — täsmennettyä kielikohtaisesti esim. *oppijansuomeksi* — on terminä neutraali eikä ota kantaa siihen, onko tavoitteena kohdekielen täydellinen hallinta. (Littlewood 1984: 33.)

munikaation kannalta, ei niinkään ärtyminen yksittäiseen erheeseen. Syntyperäiset kielenpuhujat ovat arvioinneissaan melko lempeitä, paitsi kielenopettajat. Monet virheistä jäävät huomaamatta »tavalliselta» testattavalta. Littlewood kuitenkin varoittelee liian hätiköidyistä päätelmistä, sillä tutkimusten välittämä kuva ei ole täysin yksiselitteinen ja syntyperäisten arvioinneissa on merkittäviä eroja esim. koulutustason mukaan. Myös oppijan persoonallisuus ja status vaikuttavat tietysti asennoitumiseen.

Suomessa ei oppijankieleen suhtautumisesta ole kovinkaan paljon kirjoitettu. Kärkkäinen ja Raudaskoski (1988: 112–113) ovat havainnoineet suomalaisten puhumaa englantia ja todenneet näiden käytävän tilanteisesti epäsoivia strategioita, minimoivan kasvovuhkaa riittämättömästi ja arvioivan vallan ja etäisyyden merkitystä »suomalaisittain». Syntyperäiset englannin puhujat tulkitsevat oppijoiden käyttäytymisen implikoivan kiinnostumattomuutta puhetoiminnasta. Reuter, Tiittula ja Schröder (1989: 65–66) ovat puolestaan selvittäneet saksalaisten liikemiesten suhtautumista saksaa puhuviin suomalaisiin liikekumppaneihinsa ja saaneet seuraavan kaltaisia tuloksia: suomalaisten suoruus saattaa vaikuttaa epäkohteliaalta, he harrastavat turhanpäiväistä itseironiaa ja heidän markkinointistrategioitaan pidetään liian aggressiivisina ja itsepintaisina. Hyvän saksankielentaidon ja kulttuurintuntemuksen merkitystä korostettiin varsinkin kaupan virallisissa instansseissa.

Oppijankieleen tai yleisemminkin vierasmaalaisen puhumaan tai kirjoittamaan kieleen liitetään paljon tärkeitä asioita. Näyttää siltä, että käytetty kieli viestii paljon muustakin kuin pelkästä kieliopin hallinnasta. Seuraavassa pyrin selvittä-

mään, millaisiin asioihin suomalaiset kiinnittävät huomiota arvioidessaan oppijoiden tuottamia lausumia.

ASENTEITA JÄLJITTÄMÄSSÄ

Olen laatinut kyselyn, jossa suomalaisia koehenkilöitä pyydetään kuvaamaan asennoitumistaan kielenoppijoiden tuottamiin lausumiin. Tuotokset olen poiminut alun perin toiseen tarkoitukseen hankkimastani materiaalista, jonka olen kerännyt CCSARP (Cross-Cultural Speech Act Realization Project)-projektin käyttämän kyselylomakkeen² avulla (ks. tarkemmin Blum-Kulka, House ja Kasper 1989a: 11–22): suomenoppijoiden piti kirjallisesti täydentää erilaisissa kuvitteellisissa keskustelutilanteissa käytävät keskustelut. Oppijat olivat edenneet melko pitkälle opinnoissaan. Heillä oli takanaan useiden vuosien suomi vieraana kielenä -opinnot; suomea oli opittu voittopuolisesti muualla kuin Suomessa. Jotkut olivat tosin vierailleet maassamme, ja kyselyhetkellä opiskelijat osallistuivat Helsingissä neljän viikon mittaiseen suomen kurssiin.

Tämänkertaiseen kyselyyn valitsin tuotoksia, joihin sisältyy eritasoisia kieliopillisia kömmähdyksiä; niistä osan voi olettaa haittaavan ymmärrettävyyttä, osan ei. Joissakin tapauksissa epäonnistunut valinta on muoto-opillinen, joissakin leksikaalinen. Osa »virheistä» edustaa lähinnä pragmalingvivistisesti epäonnistunutta valintaa, esim. kuulijan määräily on liian suorakaista. Toisaalta puhuja saattaa arvioida väärin keskustelijoiden välistä suhdetta tai kuulijan/puhujan statukseen liittyviä oikeuksia eli tekee ns. sosiopragmaattisen virheen. (Thomas 1983: 99.)

Tuotosten herättämiä tuntojaan kuvaili

² Tässä yhteydessä en kajoa keskusteluun, jota käydään erilaisten tiedonhankintamenetelmien paremmuudesta (ks. esim. Piirainen-Marsh 1995: 87–90).

joukko Joensuun yliopiston eri tiedekuntien opiskelijoita ja henkilökunnan edustajia. Vastaajia oli kaikkiaan 65: heistä 15 oli ensimmäisen vuoden suomenopiskelijoita, 25 tuli muista tiedekunnista ja loput 25 olivat muita kuin opiskelijoita. Olen pitänyt suomen opiskelijat omana ryhmänään, koska oletukseni oli, että heillä olisi äidinkieleen jokin erityinen, esim. tavallista normatiivisempi suhde.

Tämäntyyppinen selvitys ei tietysti ole tarkoitettukaan kuin suuntaa antavaksi pohjaksi perusteelliselle tutkimukselle. Todelliseen asennoitumiseen vaikuttavat kulloinenkin keskustelukumppani, ihmisten välisen suhteen laatu ja kohtaamistilanne. Myös nonverbaalisella viestinnällä on suuri merkitys aidoissa puhetilanteissa. Koehenkilöiden käsittelemästä kirjallisesta aineistosta tällaiset ulottuvuudet puuttuvat kokonaan, ja kuvaukset asennoitumisesta saattavat erota melkoisesti tosielämän tilanteissa koetuista tuntemuksista. Tämä on pidettävä mielessä tutkimustuloksia arvioitaessa. Tässä vaiheessa tavoitteenani onkin ollut vain etsiä vastaus seuraaviin kysymyksiin: mitä annetut vastaukset kertovat suomalaisten potentiaalisista asenteista, suhtautuvatko arvioijat erilaisiin virheisiin eri tavoin ja eroaako asennoituminen vastaajaryhmittäin?

MITÄ MIELTÄ OPPIJANSUOMESTA?

Kyselyssä käytettiin seuraavia oppijoiden tuottamia lausumia. Kutakin ilmausta edelsi lyhyt kuvaus siitä puhetilanteesta, jossa oppija oli kuvitellut olevansa, ja siitä roolista, jonka oppija kulloinkin otti. Vastaajia kehoitettiin kiinnittämään huomiota kaikkiin niihin piirteisiin, jotka heidän mielestään olivat onnistuneita tavalla tai toisella tai jotka heitä häiritsivät. Esittelen kunkin esimerkin jälkeen tyypillisimpiä myönteisiä ja kielteisiä arvioita niistä.

1. *Hallo! Teille on siirtävä tämä auto heti.* (Poliisi pyytää, että autoilija siirtäisi ajokkiaan hälytysajossa olevan ambulanssin tieltä.)

Positiivisena seikkana jotkut arvioijista korostavat asian selkeyttä; kielioppivirheet eivät häiritse. 38 % vastaajista katsoi tämän lausuman kuuluvan kolmen epäonnistuneimman joukkoon. Huonona valintana pidetään sanaa *hallo*, jota soveltuu vastaajien mielestä käytettäväksi vain puhelimesa. Osa vastaajista häiritsee myös virheellinen muoto *teille*, koska heidän mielestään saattaa jäädä epäselväksi, kuka autoa oikein siirtää. Huolimatta virka-asemaansa liittyvistä oikeuksista poliisin toivotaan esittävän asiansa ystävällisemmin: »Siirtäisittekö autoanne!»

2. *Ai jaa. Mutta valitettavasti olin niin kiireinen etten ole lukenut sitä.* (Professori ei ole ehtinyt lukea opiskelijan esitelmää määräaikaan mennessä.)

Lausuman ymmärrettävyys on useimpien vastaajien mielestä hyvin myönteistä. Lausuma kuuluu itse asiassa vastaajien mielestä kolmen onnistuneimman joukkoon: 52 % vastaajista piti sitä kaikkein onnistuneimpana. Kielteisinä seikkoina otetaan esiin *ai jaa*-toteamuksen ylimielinen, koppava ja välinpitämätön, jopa halveksiva sävy sekä aikamuotojen yhteensopimattomuus. Vaikka *valitettavasti* on yleensä tutkimuskirjallisuudessa luokitettu yhdeksi eksplisiitistisistä pahoittelukeinoista (Blum-Kulka, House ja Kasper 1989b: 290), joku vastaajista kaipaa anteeksipyyntöä.

3. *Anna minut olla, seksihullu.* (Nuori tyttö haluaa päästä eroon häntä kadulla ahdistelevasta nuoresta miehestä.)

Monien mielestä ilmaus on osuva ja tehokas. Osa puolestaan pitää sanaa *seksihullu* provosoivana ja liian aggressiivisena. Eräiden mielestä ilmaus synnyttää koomisen vaikutelman.

▷

4. *Koska en aavistanutkaan että tämän esitelmän aihe on niin leveä, anna mulle aikaa.* (Opiskelija pyytää professorilta viime hetkellä lykkäystä seminaarityönsä palautukseen.)

Lausuman alkua pidetään hyvänä. Muutamat ovat sitä mieltä, että asia on hauska sanottu. *Anna* on useimpien makuun liian suora ilmaus ja siten epäkohtelias. Sivulauseiden kirjakielisyyden ja päälauseen puhekielisyyden sävyero häiritsee testattavista joitakuita. *Leveä*-sanankontekstiin soveltumattomuudesta huomauttaa moni.

5. *Moi! Oletteko menossa kotiin, mä asun ihan teidän lähellä, heitättekö mut himaan?* (Opiskelija pyytää ulkonäön perusteella tuntemaltaan pariskunnalta kyytiä myöhäisen kokouksen jälkeen.)

Useat vastaajat ovat lausumaan tyytyväisiä: se on todentuntuinen, »ok» ja täysin selkeää eteläsuomalaista puhekieltä. Joidenkin strategiset valinnat olisivat olleet toisenlaisia: pitäisi edetä varoen eikä olla liian tungeteleva eikä tuttavallinen. Ilmauksen »nuorisokielisyys» ei miellytä kaikkia: »Kyytiä ei ehkä tipu.»

6. *Hei, kaveri. Anteeksi, en huomannut autoasi. No eihän se mennyt oikein pilalle, anteeksi vaan.* (Autoilija peruuttaa autoaan parkkipaikalla ja törmää toiseen autoon.)

Myönteisesti tuotokseen suhtautuvat pitävät sen vilpittömyydestä; varsinkin alku on hyvä. Useimpien asenne on kuitenkin kielteinen; vahinkoa ei saa vähätellä maassa, jossa autot ovat kalliita ja vaalittuja hyödykkeitä! Lausumaa pidettiin kaiken kaikkiaan ärsyttävänä ja *hei kaveri* -puhuttelua raivostuttavana. Joku muotoilee kriittikkinsä seuraavasti: »Nöyryyttä, pyydän. Huumorilla? Tässä tilanteessa?»

7. *Voi, kun unohdin.* (Opiskelija on unohtanut palauttaa määräaikaan mennessä professorilta lainaamansa kirjan.) Monien mielestä lausumassa ei ole mitään

vikaa, onhan se hyvää suomea. Lisäksi se on sopivan spontaani. Vastaajien mielestä se oli toiseksi onnistunein esimerkki: 48 % heistä äänesti sen kolmen parhaan joukkoon. Kaikki eivät kuitenkaan pidä huudahdusta *voi* riittävänä anteeksipyyntönä. Kirjan palauttamisajankohdasta olisi syytä mainita, ja selittelykään ei olisi pahitteeksi.

8. *Olisit sä vaikkapa nyt kiltti ja tiskaapas!* (Opiskelija pyytää asuintoveriaan siistimään keittiön, jonka tämä on jättänyt kaoottiseen tilaan.)

Positiivisten arvioiden mukaan pyyntö on kohtelias ja se toimii. Puhujaa tosin pidetään hiukan liiankin kilttinä ja kohteliaana kyseisessä tilanteessa. Lausuman alku ja loppu ovat joidenkin mielestä jotenkin ristiriidassa keskenään, samaten sanat *vaikka* ja *tiskaapas*; muutenkin ilmauksessa on liikaa päätteitä. Joku kiteyttää kritiikkinsä seuraavasti: »Komentelu on törkeää!»

9. *Minun. Onneksi ettet ole särkenyt!* (Bussimatkustajan täysi ostoskassi putoaa tavarahyllyltä ja satuttaa toista matkustajaa, joka tiedustelee, kenen kassi on.)

Osa vastaajista arvelee, että toteamus voi laukaista ärtynyttä tilannetta. Joku on huomaavinaan, että sanoja on todella pahoillaan. Useimmat ovat kuitenkin sitä mieltä, että lausuma saattaa johtaa väärinkäsitykseen: puhuja on huolissaan kassinsa sisällöstä, ei kanssamatkustajasta. Anteeksipyyntöä jää odottelemaan osa testattavista. Joku on huolissaan puhujan turvallisuudesta: tämä voi saada »maistaa luuvitosta». Hyvää tarkoittava ilmaus voi kääntyä itseään vastaan. Esimerkki äänestettiin epäonnistuneimmaksi kaikista: 71 % vastaajista sijoitti sen kolmen huonoimman ryhmään.

10. *Kuule, Jaana, ole hyvä, anna mulle viimeisen luennon muistiinpanoasi, mä olin sairas, ei saannut tulla.* (Opiskeli-

ja pyytää toiselta opiskelijalta luento-
muistiinpanoja lainaksi.)

Pyynnön parhaita puolia on sen ymmärrettävyys. Lainaamistarpeen perustelua pidettiin järkevänä. Paitsi että lausuma on kohtelias, se on myös kieliopillisesti lähes täysin oikein. 40 % vastaajista katsoi tämän esimerkin kuuluvan kolmen parhaan joukkoon. Kaikki eivät kuitenkaan ole yksimielisiä kohteliaisuudesta: pyyntö on liian käskevä. Joidenkin mielestä se ei ole myöskään aito, sillä *ole hyvä* ei ole suomenmukainen ilmaus vaan lähtökielen *please*-sanan liian suora käänkösvastine. Myös pyynnön kömpelyys ja pituus häiritsevät

joitakuita.

HYVÄT JA HUONOT

Useimmissa tapauksissa on hyvin vaikea tehdä päätelmiä siitä, miksi jonkin ryhmän arvioinnit poikkeavat muista. Jos kukin arvioija olisi sijoittanut kaikki kymmenen oppijoiden tuotosta keskinäiseen arvojärjestykseen, tulokset saattaisivat olla vähemmän satunnaisia. Toisaalta lausumien erot eivät ole suuria, joten niiden onnistuneisuuden punninta paras-huonoin-periaatteella olisi vaikeaa, eivätkä tulokset välttämättä olisi kovin paljon luotettavampia.

Tilanne	Epäonnistuneet ratkaisut			YHT. N = 65
	Ei-opiskel. N = 25	Muut op. N = 25	Suomen op. N = 15	
9	56,0	84,0	73,3	70,8
6	40,0	52,0	80,0	53,8
1	40,0	52,0	13,3	38,5

Taulukko 1. Kolme epäonnistuneinta lausumaa.

Vaikka esim. tilanteessa 1 (autonsiirto) lausuma on joidenkin vastaajien mielestä kohtelias ja ymmärrettävä, se on vain muutamien »muut opiskelijat» -ryhmän jäsenen mielestä onnistunut, joskin suomen opiskelijoiden arvioinnit poikkeavat selvästi muista. Mitään selitystä poikkeamalle ei vastausten perusteella pysty antamaan.

Tilanteen 2 esitelmän palauttamisen unohtaneen professorin välinpitämättömyys häiritsee eniten ei-opiskelijoita. Molemmat opiskelijaryhmät pitävät lausumaa onnistuneena. Ehkä työelämässä olevien kontaktit ovat toisenlaisia; heijastavatko opiskelijoiden arvioinnit heidän tosielämän kokemukseen, on vastaamatta jäävä kysymys.

Kadulla ahdistelijan torjuntaan (tilanne 3) ensimmäisen vuoden suomen

opiskelijat ovat tyytyväisiä: strategia on onnistunut, koska »tilanne vaatii suoraa, lyhyttä ja osuvaa lausetta». Muut, vanhemmat, opiskelijat ja ei-opiskelijat eivät yhtä varauksetta usko suoraan toimintaa: heitä pelottaa *seksihullu*-nimittelyn provosoiuus. Onko elämäkokemuksella osuutta arvioiden erilaisuuteen, on vaikeasti ratkaistavissa pelkästään tämän kyselyn perusteella.

Lisäaikaa esitelmänsä tekoon anelevan opiskelijan (tilanne 4) pyyntö on ei-opiskelijoiden mielestä hauska, lähinnä *leveä*-sanan kontekstiin sopimattomuuden vuoksi. Opiskelijoilla on arvioinneissaan realistinen ote: professori tuskin pitäisi imperatiivista.

Kyydinpyytäjän (tilanne 5) tuotos on

saanut ristiriitaisen vastaanoton. Suomen opiskelijat mutta toisaalta myös muut kuin opiskelijat pitävät pyyntöä liian tuttavallisena, koska ihmiset eivät ole keskenään tuttuja. Myös slangin ja puhekielen sekoittamista yleiskieleen kritisoidaan. Toisaalta lähes 40 % kaikista vastaajista on tyytyväisiä ilmaukseen: se on todentuntuinen. Ilmeisesti kaikki syntyperäisetkään ihmiset eivät arvioi tilanteita samalla tavalla.

Kolarointitilanteessa (tilanne 6) ei-opiskelijat ovat suvaitsevaisimpia: vastaavassa tilanteessa itse kukin sokeltaisi. Nuoret suomen opiskelijat sen sijaan ovat jyrkkiä tuomiossaan. Lausuma on raivostuttava ja törkeä. On varmaankin turhaa etsiä selitystä asenne-eroihin mahdollisista kokemuksista, eihän kolarointi välttämättä ole jokaisen arkitodellisuutta.

Professorin kirjan kotiinsa unohtaneen opiskelijan (tilanne 7) tuotokseen suhtautuvat suopeimmin suomen opiskelijat: selitykset eivät auta — tosin asiointi riippuu professorista. Anteeksiipyynnön positiiviseen vaikutukseen kuitenkin uskoo sitä kaipailevat 15 % vastaajista. Siivousta vaativan huonetoverin (tilanne 8) ilmausta pidetään melko tasaisesti hyvänä, mutta poikkeavia näkemyksiä on lähes saman verran. »Muut opiskelijat»-ryhmän suhtautuminen on selkeimmin positiivista: tuotos ei ole huono, koska asia tulee selväksi ja pyyntö on »suhteellisen kaunis mutta päättäväinen», turha hienostelu on jätetty pois. Ehkä kauemmin opiskelijaelämää viettäneet ovat myös kokeneita strategeja.

Bussissa putoavan kassin kohtaloa ihmettelevä (tilanne 9) saa osakseen varsin yksimielisen tuomion. Vähiten epäonnistuneena hänen tuotostaan pitävät ei-opiskelijat. Nämä epäilevät oppijan suomen kielen taitoa ja pitävät erehtymistä sen vuoksi inhimillisenä. Lisäksi neuvottelun avulla tilanteen uskotaan selviävän: elekieli ja yleensä nonverbaalinen viestintä auttavat

sopuun pääsemisessä.

Muistiinpanoja lainaavan (tilanne 10) strategiaa pidetään onnistuneena. Tilanteen myönteisyydestä ollaan harvinaisen yksimielisiä. Sopiva määrä kohteliaisuutta ja melko vähäiset kieliopilliset heikkoudet takaavat hyvän sijoittumisen onnistuneiden ratkaisujen joukossa. Imperatiivin käskelyyskään ei häiritse, kun keskustelijoiden status on sama.

Kun vastaajilta kysyttiin, miten he suhtautuvat virheisiin käytännön puhetilanteissa, saatiin seuraavan kaltaisia vastauksia: Ymmärtämistä häiritsevät virheet korjaisi 26 vastaajista; 6–14 vastaajaa korjaisi vain pyynnöstä, vain tuttua ja vain joskus. Syyinä oikaisuun olisi se, ettei asianomainen olisi töykeä, ettei asianomainen joutuisi kiusalliseen tilanteeseen tai koska virheet oli luvattu korjata. Korjaamista vältetään, koska virheet eivät haittaa (seitsemän vastaajaa) ja koska korjaaminen on epäkohteliaista (yksi vastaaja). Kahdeksan vastaajaa pyytäisi selvennystä, jos ei ymmärtäisi.

Ymmärtämisvaikeudet siis tuodaan esille, mikä ei välttämättä ole tavallista, koska niiden myöntämiseen sisältyy sekä puhujan että kuulijan kannalta kasvovuhka (Piirainen-Marsh 1995: 315). Vain yksi vastaajista tunnusti vaihtavansa ensimmäisten ymmärtämisongelmien ilmettyä kommunikaatiokieleksi englannin.

Vastaajat ovat varsin suvaitsevaisia kannanotoissaan. Kun heiltä kysyttiin, miten he yleensä suhtautuvat ulkomaalaisten suomenopintoihin, kaikki olivat yksimielisen ilahtuneita asiasta. Tähän kyselyyn osallistujat ovat kuitenkin jollakin tavoin kytköksissä yliopistoon, jossa kontaktit ulkomaalaisiin ovat jo kauan olleet osa arkipäivää. Tarvitaankin paljon lisätietoa myös muista työyhteisöistä, ennen kuin kuva asenteista on riittävän monipuolinen.

KIELIOPPI VAI KIELENKÄYTTÖ: OPETTAJAN VALINNAT

Arvioinneista ilmenee, etteivät kielioppivirheet todellakaan ole oppijansuomen arvioinnin tärkein kriteeri. Negatiivisena piirteenä pidetään mm. sitä, että ilmaisu ei ole selkeä; esimerkiksi anteeksipyyntöön pitäisi olla tunnistettavissa anteeksipyyntöksi. Sävyiltään epäsovovina pidetään liian käskiviä ja suorita, välinpitämättömiä, liian selitteleviä, pilailevia tai liian tuttavallisia tuoksia.

Eniten arvostetaan ymmärrettävyyttä, jota saattaa häiritä jo yksikin sana, mikäli sillä on keskeinen funktio lauseessa kuten tilanteessa 9 (vrt. Littlewood kirjoituksen alussa). Muita myönteisiä piirteitä ovat lausuman tilanteittainen toimivuus ja tarkoituksenmukaisuus. Kohteliaisuudella, joka ymmärretään laajasti toisen ihmisen huomioon ottamiseksi, on suuri merkitys. Myös asiallisuus on tärkeää: sanottu ei saisi herättää koomisia tuntemuksia.

Useimmat mainituista seikoista liittyvät vuorovaikutukseen ja sen sopuisaan etenemiseen. Pragmalingvistikista piirteistä kiinnitetään huomiota strategian suoruteen: imperatiivi ei ole kaikkein kohteliain tapa esittää pyyntöjä. Sosiopragmaattisena erheenä tulee esille ihmisten välinen etäisyys: tuntemattomalle kuulijalle ei saisi olla liian tuttavallinen. Myös valtaoikeudet ja velvollisuudet mainitaan eksplisiittisesti joissain vastauksissa: »professorinkaan ei pitäisi» tai »professorille puhuttaessa pitäisi» ja poliisin pitää osata »kunnon kieltä».

Kielioppivirheitäkin arvioinneissa listataan, mutta useimmiten niiden merkitys suhteutetaan ymmärrettävyyteen. Silti pidetään positiivisena sitä, jos suomi on »suht' koht' kohdallaan» tai virkkeet ovat »täysin suomenkielisiä». Joidenkin mielestä lausumissa on »ärsyttäviä kielioppivirheitä». Suomen kielen opiskelijat eivät millään lail-

la erottuneet tässä suhteessa muista, toisin kuin oletin.

Saatuja tuloksia arvioitaessa on muistettava, että kyselyssä käytetyt oppijansuomen esimerkit on alun perin tuotettu kirjallisesti. Nonverbaaliseen viestintään ei ole lainkaan kiinnitetty huomioita. Monet vastaajista korostavatkin esimerkiksi äänensävyn ja eleiden vaikutusta tositilanteessa. Eri-tyyppisiä testejä tulisi myös suunnata erityyppisille henkilöryhmille; olisi hyvä selvittää vastaajan koulutuksen, iän, sukupuolen jne. vaikutus suhtautumiseen. Kontaktitilanteiden laadullakin on merkityksensä. Jotakin on silti pystytty osoittamaan: asennoituminen oppijansuomeen vaikuttaa myönteiseltä, paitsi kieliopillisia sääntöjä oppija tarvitsee myös tietoa Suomessa tyyppillisestä kielenkäytöstä ja suurta eroa yliopistomaailmassa viihtyvien ryhmien välisessä asennoitumisessa ei ole.

Opettajan kannalta on tärkeää havaita, että pragmaattisten taitojen puutteellisuus tuntuu olevan vähintäänkin yhtä haitallista kuin perinteisten kielentaitojen puutteellisuus. Toisesta ihmisestä välittäminen on taito, joka toivottavasti hallitaan äidinkielellä. Oppijoita voidaan auttaa soveltamaan näitä, osittain universaaleja, strategioita myös suomea puhuessaan. Kulttuurispezifisäkään seikkoja ei saisi unohtaa: esimerkiksi auton merkitystä Suomessa. Eri-tyisesti emotionaalisesti latautuneissa tilanteissa ilmaisun sopivuutta tuntuu arvostettavan. Vaikka kielenkäyttöön kiinnitetään nykyisin entistä enemmän huomiota ja oppijaa kannustetaan havainnoimaan kohde-kulttuurin tapoja ja tottumuksia, ei tulisi unohtaa strategisten taitojen kartuttamista: miten kohdataan keskinäiset ymmärtämisongelmat ja miten merkitysneuvotteluja voidaan hyödyntää kielenoppimisessa. ■

PIRKKO MUIKKU-WERNER

Joensuun yliopisto, PL III, 80101 Joensuu

▷

Sähköposti:

Pirkko.Muikku-Werner@Joensuu.Fi

LÄHTEET

- BLUM-KULKA, SHOSHANA – HOUSE, JULIANE – KASPER, GABRIELE 1989a: Investigating cross-cultural pragmatics: An introductory overview. – Shoshana Blum-Kulka, Juliane House & Gabriele Kasper (toim.), *Cross-cultural pragmatics: requests and apologies* s. 1–34. Ablex, Norwood, New Jersey.
- 1989b: The CCSARP coding manual. – Shoshana Blum-Kulka, Juliane House & Gabriele Kasper (toim.), *Cross-cultural pragmatics: requests and apologies* s. 273–294. Ablex, Norwood, New Jersey.
- KÄRKKÄINEN, ELISE – RAUDASKOSKI, PIRKKO 1988: Social language skills of Finnish speakers of English. – Leena Laurinen & Anneli Kauppinen (toim.), *Kielen käyttämisen ja ymmärtämisen ongelmia. AFinLAN vuosikirja 1988* s. 105–124. Helsinki.
- LITTLEWOOD, WILLIAM 1984: *Foreign and second language learning. Language-acquisition research and its implications for the classroom.* Cambridge University Press, Cambridge.
- PIIRAINEN-MARSH, ARIJA 1995: Face in second language conversation. *Studia philologica Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä* 37. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- REUTER, EWALD – TIITTULA, LIISA – SHRÖDER, HARTMUT 1989: Suomalais-saksalaiset kulttuurierot talouselämän viestinnässä. Tutkimusprojektin väliraportti. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D-120. Helsinki.
- SELINKER, LARRY 1972: Interlanguage. – *International Review of Applied Linguistics* 10 s. 219–231.
- THOMAS, JENNY 1983: Cross-cultural pragmatic failure. – *Applied Linguistics* 4 s. 91–12.

SELKOSUOMESTA PUHEEN KUVAILUUN

Kun ihminen menettää kuulonsa osittain, kuulokoje helpottaa merkittävästi puheen seuraamista. Mutta kokonaan kuuroutuneelle puhutun viestin vastaanottaminen jää useimmiten paperille kirjoitettujen lyhytsanomien tai hidastetun puheen ja huulilталuvun varaan, sillä harvoin edes lähiomaiset jaksavat opiskella äänteiden tai sanaston koodausta käsimerkeiksi. Kuulon vajeus aiheuttaa myös sen, että passiivinenkin ääniympäristö hiljenee. Satunnaiset lauseenpuolikkaat ja vierustovereiden keskus-

telu jäävät kuulematta; radio vaikenee ja television anti rajoittuu siihen, mitä ruudusta näkyy: kuviin ja teksteihin, tekstipohjaisiin uutisiin ja ulkomaisten ohjelmien tekstitettyihin käännöksiin. — Kolmesta valtakunnallisesta televisioyhtiöstä vain Yleisradio pystyy tarjoamaan joihinkin kotimaisiin televisio-ohjelmiinsa tekstit niitä katsojiaan varten, jotka eivät ohjelman ääntä kuule. Vuonna 1996 Yleisradion esittämästä 4 237 tunnista kotimaista ohjelmistoa tekstitettiin suomen kielellä kuulovammaisia varten